

Põhiseadus ja Euroopa Liit – sõbrad või vaenlased

Ph.D. Rait Maruste

Riigikogu põhiseaduskomisjoni esimees, Tartu Ülikooli külalisprofessor

Austatud kolleegid, daamid ja härrad!

Mõni aeg tagasi olin kutsutud ühele konverentsile Tallinna TÜ-s, mis oli pühendatud põhiseaduse 20. aastapäevale ja KOV teemaatikale selles. Konverents algas raamatu (kogumiku) „Eesti poliitika ja valitsemine 1991-2011” tutvustamisega. Selle koostaja ja juhtivad autorid, kõik Tallinna ülikoolide teadlased, andsid lühiülevaate, millest kogumikus jutt on. Nagu ikka moodsal ajal, näidati ka slaide. Ja üks neist slaididest, ilmselt kokkuvõttev-järelduslik koostaja-autori arvates, sest esitati lõpus ja jäeti osalejate ette pikaks ajaks, sisaldas kahte teesi. Need olid:

1. Perioodi 1990 – 2004 kirjeldati kui Eesti „tagasipöördumine läände”.
2. Perioodi 2004 – 2012 märgistati kui „tagasipöördumine läänest”

Seejuures esimest perioodi, so „tagasipöördumist läände”, iseloomustati kui „naiiv-utopistlikku”.

Esitaja sai kombekohase aplausi, keegi ei esitanud küsimusi, ka kohalolnud ja kõnelenud president Rützel. Seega näis, nagu oleks kohalolnud esitatuga päri. See sundis mind küsima auditooriumilt ja ka täna Teilt, olete tõesti nõus?!

Et tagasipöördumine läänest. Kuhu siis? ENSV-sse? Ei olnud teist tõsiseltvõetaval riigiõiguslikul kujul ei siis, veel vähem täna.

Tagasipöördumine NSV Liitu? NSV Liit läks õnneks kaduvikku. Kuid NSV Liidu õigusjärglane Vene Föderatsioon on reaalsus ja oleks vägagi õnnelik eksinud lambukese koju tagasijõudmise üle, vajadusel valmis teda ka asjakohaselt „õigele tee” jõudmises aitama. Et idee esitas teadusliku kommunismi kauaaegne õppejõud, siis pean seda versiooni usutavaks. Ja reaalpoliitiliselt ka täiesti võimalikuks.

Või peeti silmas Eesti iseolemist, täielist suveräänsust, rippumatust ei kellestki ja ei millestki? Võimalik. Kuid siis käiks naiiv-utopism küll selle arusaamise kohta. Kuhu viis Eesti Vabariigi pätsulik tööeestluse ja neutraalsuse illusioon, klammerdumine rippumatusse, on kibeda kogemuse kaudu teada. See viis üksijäämisse ja sealt edasi pooleks sajandiks tagasilangusesse, kust täna kõiki jõude pingutades püüame jälle välja ronida.

Seega, mõelgem selle üle, enne kui silte kleebime ja „teaduslike” järeldusi teeme.

Selle loo rääkisin sissejuhatuseks, sest mitmete märkide järgi arengutest Euroopa Liidus, on Eestis jälle kätte jõudmas aeg küsimuste esitamiseks sellest, kas ja mida teha?

Põhiküsimusele – kas sees või väljas, Euroopa Liidus või sellest väljas – loodan, üksi või koos, vastasin oma sissejuhatusega ära.

Et oleks lõpuni selge – on Eesti strateegilistes, rahvuslikes huvides, olla tugevas ja hästitoimivas Euroopa Liidus. Ning vastavalt püüda ära hoida kõik see, mis võib seda kahjustada ning olla selle poolt, mis teeb Euroopat tugevamaks.

Muide, see oli ka põhjuseks, miks mina hääletasin ESM-i poolt, kuigi ka minul oli ja on kriitilisi vaateid sellesse, kuidas ja miks sinnamaani, kriisi, on jõutud. ESM on antud olukorras vajalik, kuid kaugelki mitte piisav ja täielik abinõu kriisi vastu.

Selge on, et midagi tuleb muuta, ja kui pisut küüniline olla, siis nii head kriisi ei saa mitte lasta raisku minna. Kuigi, räägitud on, tihti paatoslikus toonis ja ilusaid sõnu kasutades, aastakümneid ja siis jälle kõik samas unustatud või kokkulepitut käigult rikutud (näit. nn Maastrichti kriteeriumid).

Tugevamast rahaliidust ja selle teostamise mitmesugustest teedest panganduskriisi kontekstis rääkida on üsna loomulik ja vajalik. Jääb ainult küsida, miks seda kõike ei tehtud ja teostatud siis, kui euro kasutusele võeti. Kui ka kogu jutt ja tegu jääb ühtse fiskaalpoliitika ja pangandusjärelvalve juurde, sisaldab juba ka see väga olulist riigiõiguslikku arengut, teisenemist, sest senini on eelarvepädevus ja kõik sellest rippuv ja tulenev, olnud liikmesriikide prerogatiiv.

Kui Barroso tuli välja ettepanekuga rahvusriikide föderatsioonist, oli see riigiõiguslikult juba palju enam. Kuid siiski piisavalt ebaselge ja üldine, et mõista, mida selle all lähemalt mõeldi. Me teame, mis on föderatsioon ja teame mis on konföderatsioon. Kuid teame vähe, et mitte öelda ei tea midagi, kuidas see idee – rahvusriikide föderatsioon – sobitub *sui generis* nähtusega, Euroopa Liiduga ja selle õigusega ning senise riigiõiguse dogmaatikaga. Ning ka täna *de facto ja de jure* eksisteerivate Euroopa Liidu liikmesriikide põhiseadustega. Mis senini lähtub baasideest, et liikmesriigid löid Euroopa Liidu, mitte vastupidi.

Mingisuguse lähema pildi, mis mõtted liiguvad saab saksa välisministri Guido Westerwelle kõnest, mille ta pidas 18. septembril 2012 saksa välisministeeriumi konverentsil „Euroopa väärtus” (The Value of Europa”).

Seal väidetut ei saa võtta kui *lapsus lingua*’t, või juhuslikku improvisatsiooni. Kokkuvõtvalt väitis Westervell uue euroopa liidu riigiõigusliku raamistiku kohta järgmist:

1. Monitaarunioon vajab suuremat ja läbitöötatud koostööd majandus-, finants- ja eelarve poliitikas. Viimane eeldab lisaks ühtset euroopa energia- ja pangandus poliitikat (süsteemi).
2. Euroopa Liidu organite suuremat legitimatsiooni. See hõlmaks Euroopa Parlamendi pädevuse laiendamist, andes viimasele kohase, klassikalise parlamendi rolli. See omakorda eeldab Europarlamendi ja rahvusparlamentide uuesisulist koostööd.
3. Maailma kiiresti ümberkujunev poliitkaart eeldab suuremat koordineeritust ja ühtset välis- ja julgeolekupoliitikat, selle muutmist tõhusaks reaalsuseks.
4. Kõik see kokku tähendab Euroopa liikumist poliitilise liidu (Political Union) suunas, mis tähendaks majandus- ja rahandusuniooni lõpuleviimist.

Tulevane poliitiline liit tähendaks rajanemist võimude lahususele:

Mis tähendab omakorda, et Europarlament võtab vastu euroopa seaduses, Euroopa Komisjon toimiks kui Euroopa Valitsus ning et Komisjoni president oleks otsevalitud.

Praegune Euroopa Ülemkogu (Council) toimiks kui parlamendi teine koda ning esindaks liikmesriikide huve.

Westerwelle mõõnis, et see võtab aastaid ning mingis punktis sellel teel tuleb paratamatult alustada debatti uuest Euroopa konstitutsioonist.

Selge on, et midagi hakkab toimuma. Õigemini peab toimuma.
Mida peaksime tegema meie?

Lühikeses plaanis tuleb kokku seada valdkonda tundvate ja huvitatud isikute grupp, et jälgida, mis toimub, kuhu liigutakse, mida arvatakse ning vastavalt analüüsida, mis riigiõiguslikke järelemeid see Eestile kaasa toob või tuua võib.

Asi on ju nii, et kui suudetakse ellu viia see, mis praegu välja käidud, tähendab see minu hinnangul olulisi ümberkorraldusi Eesti riigiõiguslikus korralduses. Mäletatavasti osundas Riigikohus oma ESM otsuses, et Eesti Euroopa Liiduga liitumisest tulenevate kohustuste punane joon on saavutatud.

Mis selles kontekstis tähendab, et see, sisuliselt *blanco* vekseld, mille me tegime 2004 aastal, meeldetuletuseks tsiteerin: „Lg 1 Eesti võib kuuluda Euroopa Liitu, lähtudes Eesti Vabariigi põhiseaduse aluspõhimõtetest. Lg 2 Eesti kuulumisel Euroopa Liitu kohaldatakse Eesti Vabariigi põhiseadust, arvestades liitumislepingust tulenevaid õigusi ja kohustusi“ on ammendumas. See Euroopa Liit, kuhu astusime ja mille tingimused määrati liitumislepingus, ei ole enam see Euroopa Liit. Ta on juba täna ja veel enam tulevikus hoopis midagi muud.

Edasised sammud võivad tähendada rahvalt järgmise loa küsimist:

- a) üksikuteks olulisteks (ESM mõõtu) järgmisteks sammudeks või
- b) asjakohasteks korrektiivideks Põhiseaduses.

Praegune informatsioon viitab mõlemale, kuid eriti tuleks tähelepanu koondada viimasele stsenaariumile.

On raskesti kujutletav, et õigusriigi põhiseadus, milleks EV Põhiseadus on, mis on üles ehitatud unitaariigi doktriinile, sobib samaväärselt ka föderatsiooni ning ei peegelda viimasest tulenevaid järelemeid nii pädevustes kui protseduurides.

Kui läheb nii moodi, et Põhiseadus tuleb kohendada föderatsiooni või sellele lähedasele riigikorraldusele vastavaks, siis tähendab see ka seda, et korrektiivideks tuleb avada terve Põhiseadus. Ühtlasi tuleb otsustada ka see, kas kohendame Põhiseaduses ka muud, mis otse Euroopa Liiduga ei seondu, kuid vajab kohendamist, täpsustamist ja ajakohastamist. Minu selge vastus on jaa, kui tahame et meie Põhiseadus oleks adekvaatne ja ažuuris õigusakt, ning mitte tolmunud tekst, millele keegi enam praktilist tähendust ei osuta, sest elu käib mingite teiste reeglite järgi. Käib juba praegu, kogen seda igapäevaselt.

Alustada tuleks pigem varem, kui hiljem.